

**Anna Błachowicz-Wolny**

Uniwersytet Warszawski

**Ewa Błachowicz**

Uniwersytet Rzeszowski

## **ŠTA DA TI KAŽEM... – TEKSTUALNI GRAFITI U HRVATSKOJ**

*Grafit je oblik grafičkog bunta. Netko želi da njegovo mišljenje bude primijećeno. Budući da će komunikacijska kriza trajati vječno, grafiti će biti vječno kao i elementarnih nepogoda. Oni će postojati i zbog toga što je ljudska komunikacija vizualna, a grafiti to ilustriraju kao pokušaj poigravanja s našim emocijama. Grafit može biti korišćen kao komunikacijski znak, kao simbol<sup>1</sup>.*

*Ryszard Kapuściński*

*Grafiti su spomenici, često i smiješni, koji opominju na sveprisutnu, zagušljivu sivu životnu realnost.*

*Ruprecht Skasa-Weiss*

Naš članak temelji se na predstavljanju jezika grafita na području Hrvatske. Prikazana građa prikupljena je u razdoblju od 2013. do 2016. godine. Fotografije su uglavnom snimljene u Zagrebu, ali i u Karlovcu, Ozlju, Splitu, Osijeku i Dubrovniku. Prikupljeni materijal sastoji se od 72 slike tekstualnih grafita koje smo nalazile na hrvatskim ulicama. U prikazanom materijalu uglavnom prevladavaju tekstovi koji se odnose na politiku i vladu, ljubav, sport (uglavnom nogometni klub Dinamo Zagreb).

Fenomen grafita nešto je između umjetnosti i vandalizma, istine i neistine, hrabrosti i straha (manifestira se u umjetničkoj i verbalnoj agresiji). Grafit je nešto što istovremeno sadržava duboki smisao i banal-

<sup>1</sup> Cit. prema: Z. Bartkowiak, 2008: *Graffiti – sztuka czy wandalizm*, Wyd. Fundacji Bezpieczne Miasto, Zielona Góra, s. 9, usp. M. Urbański 2012: *Podróże malarzy graffiti – nietypowa forma turystyki kulturowej*, „Turystyka Kulturowa” broj 8, s. 49–64; sve citate prevela Anna Błachowicz-Wolny.

nost [Sawicka 1994: 164]. Njihovi tekstovi prenose određenu poruku – ponekad šokiraju, začuđuju, iznenađuju, potiču na razmišljanje, skreću pozornost javnosti, ili bolje rečeno – prolaznika.

Grafiti se vrlo često izrađuju zbog bunta i negativnog odnosa spram društva i njegovih institucija, koje mlade ljude marginaliziraju i nameću im norme ponašanja. Ipak, oni ponekad nastaju i pod utjecajem pozitivnih razmišljanja koja autore grafita potiču na crtanje i pisanje po javnim površinama. S obzirom na to da su zaokupljeni sadržajem poruke koju na taj način „šalju u svijet”, crtači grafita ne razmišljaju o tome da krše određene propise i zabrane [Burić 2013: 24].

U *Velikom rječniku hrvatskoga jezika* Vladimira Anića nalazimo definiciju *graffito* (tal.  $\approx$  *graffiare: grepsti, urezivati*), koja glasi:

*Natpis, crtež urezan, uguben ili izveden na kamenu, metalu, keramici, zidu.*

Sličnu definiciju predlaže *Rječnik stranih riječi* Bratoljuba Klaića. Riječ *grafit*, prema Klaiću, potječe iz grčkog jezika (*grafo* – pišem) odnosno iz talijanskog jezika (*graffito* – natpis uguben u zidu). Etimološko podrijetlo riječi „grafit” jasno označava kako se radi o fenomenu crtanja i pisanja (po različitim površinama). Riječ *grafit* nastala je od talijanske riječi „sgraffiare” što znači „ogrepsti”, a korijen vuče od stare grčke riječi „graphein” koja znači pisati. Dakle, izvedenica „graffito” označava „natpis izguben na zidu, urezan crtež” [usp. B. Klaić 1982: 496; M. Burić 2013: 3].

Prema tome, *grafiti* su „natpisi ili crteži na javnim ili privatnim površinama (fasadama, ogradama, zidovima, pločnicima, mostovima, vlakovima, tramvajima i sl.), tj. popularno-kulturna i umjetnička forma koja čini javno vidljiv oblik slike, crteža ili zapisa”. Zastupljeni su na mnogim mjestima diljem svijeta. Pripadaju ponajprije nacionalnim subkulturama, a ujedno stvaraju svjetsku subkulturu [Šakić 2010: 31].

Mnogi autori pokušali su dati svoje viđenje ovoga fenomena: Klaus. D. Appuhn naglašava složenu interakciju jezika i slike; Dunja Rihtman-Auguštin navodi estetske i neestetske kategorije u tumačenju grafita i definira ih kao slike koja mijenjaju gradski prostor; međutim najčešće su proučavana funkcionalna obilježja grafita – suodnos s ideologijom i svjetonazorom u istraživanjima autora kao što su Richard Lachmann, Dražen Lalić, Anči Leburic i Nenad Bulat [Burić 2013: 2].

Dražen Lalić, povjesničar i teoretičar grafita, definirao je grafite „kao izraze različitih značenja predočene crtanjem, urezivanjem i pisanjem po zidovima i drugim javnim prostorima nenamijenjenima toj svrsi. Oni su neinstitucionalan i neformalan oblik komuniciranja pojedinca i grupa, kako međusobnoga, tako i sa širim društvenim okruženjem” [Botica, 2001: 80, za: Nosić 2013: 531].

Definicija pojma *grafit* sadrži pet odredbenih elemenata:

1. tehniku stvaranja grafita,
2. lokaciju (na kojoj se piše, zidovi i drugi javni prostori),

3. različitost izražajnih značenja grafita ili formu,
4. neformalnost i neinstitucionalnost kao komunikativni aspekt grafita ili komunikacijski model,
5. interakciju između korisnika grafitnog komuniciranja ili komunikacijsku interakciju [Nosić 2013: 530].

Pretpostavlja se da su se prvi grafiti pojavili krajem 60-tih godina u njujorškom metrou. Istovremeno, taj se način izražavanja proširio u SAD-u i Europi, posebno u Francuskoj (u razdoblju studentskog „Pariškog svibnja” 1968. godine). Tada su dominirali slogani poput: „Umjetnost je sranje”, „Mašta preuzima kontrolu nad vlašću”. U početku, grafiti su prije svega imali vrlo provokativnu ulogu [Sawicka 1994: 164].

Razmatrajući grafitne kao dio jezične kulture (shvaćene kao svako društveno ponašanje koje je s jezikom povezano posredno ili neposredno), možemo odrediti pošiljatelja, koji je autor grafita (odnosno anonimni autor koji se stalno mijenja) i primatelja, koji je svaki prolaznik. Grafiti jesu jedno od najdostupnijih i najširih sredstava komunikacije, naravno, osim medija. Iako komunikat u medijima možemo doživljavati kao prolazan, natpis u javnom prostoru, pogotovo ako je velik, izražajan i šokantan, može biti duljeg trajanja [usp. Sawicka 1994: 164].

Građa koju ovdje analiziramo slike su zidova, mostova, ograda, zgrada, blokova i kuća u Zagrebu, Karlovcu, Ozlju, Osijeku, Splitu i Dubrovniku u razdoblju od 2013. do 2016. godine.

Predmet naših razmatranja tiče se:

1. javnog prostora,
2. grafičkih oblika i materijala (crteža, natpisa, piktograma – koji često sadržavaju oblik skrivene provokacije, često političke, ali i umjetničke,
3. jezika, čija je primarna značajka neslužbenost, koja se tiče ili oblika komunikacije ili njezina sadržaja.

Teksualni grafiti se od drugih kulturnih fenomena prvenstveno razlikuju jezikom, koji se vrlo često povezuje s agresijom i vulgarnošću, stereotipizacijom oblika i sadržaja. No to je samo uvriježena slika koja grafitne ne predstavlja u potpuno pravom svijetlu. Grafit ima provokativnu strukturu, ali također zapanjuje različitim oblicima i načinom izraza. Grafit je umjetnost u sažetij, lapidarnoj formi, a njegov sadržaj često je komentar neke trenutačne političke ili društvene situacije. Grafit je komentar namijenjen svima, bez obzira na životnu dob. Može biti izraz naklonosti ili pobune. Neki ljudi takav oblik komentara stvarnosti prihvaćaju, a drugi ga odbijaju, jer smatraju da je to prekršaj i vandalizam. Sve u svemu, grafit je komentar koji je široko dostupan i ponekad se ne može izbjeći.

Ne može svatko biti primatelj grafita, čak i da to želi. Kratki komentari stvarnosti, koju treba dobro poznavati, nadovezivanje na neki društveni događaj ili element određene supkulture, zahtijevaju razumijevanje i analizu slučaja.

Grafit se često temelji na jezičnom humoru i igri riječi, aludira na frazeologiju, odnosi se na citate, jezično-kulturne i političke situacije. U njemu je misao ili stav izražen kroz kombinaciju slike i riječi. Neki od njih mogu biti:

- Kulturno-društveni – oni koji se mogu lako imenovati, klasificirati;
- te čitljivi i nečitljivi u linearnom shvaćanju.

Ovdje prikupljeni grafiti možemo podijeliti na:

- političke;
- kulturno-društvene;
- ljubavne, emotivne;
- glazbene;
- sportsko-navijačke;
- povezane s odnosom prema životu (svjetonazorske);
- osobne, koje se tiču osobnih izražaja;
- humoristične;
- vulgarne.

Grafit koji se tiče politike i koji je k tome simbol neke političke kulture prvenstveno je usmjeren na semantičke centre kao što su:

1. vlada,
2. nacionalističke tendencije,
3. sustav vrijednosti

Vlada je najčešća tema grafita. Autori odaberu neki simbol koji – dok je aktualan – neprestano ponavljaju u svojim natpisima, kao da žele podsjećati javnost na to da vlada stalno djeluje (doduše, ne uvijek onako kao bi trebala). Pošiljatelji, odnosno tvorci grafita, situaciju promatraju kao predstavnici društva te ocjenjuju, kritiziraju i komentiraju. Ta vrsta grafita najčešće sadržava vulgaran jezik u svojoj strukturi [usp. Sawicka 1994: 165].

U razdoblju prikupljanja predstavljenog materijala, Hrvati su se pripremali za ulazak u Europsku uniju, pa su natpisi vidljivi na hrvatskim ulicama u to doba, izražavali njihov odnos prema toj temi, njihove emocije i stav prema hrvatskoj budućnosti u europskoj zajednici.

Jezik kojim se služe autori grafita agresivan je, buntovnički i često prožet vulgarnošću.

Primjeri:

*Jadranka ide u EU, a mi u banke<sup>2</sup>.*

Autori natpisa slogane su često koristili u obliku imperativa, koji ponekad imaju provokativan, nepristojan karakter:

*Jaco, prestani pušiti EU kurčine!*

<sup>2</sup> Referenca na bivšu premijerku Jadranku Kosor koja je uspješno završila pregovore s Europskom unijom.

*Mrš iz Hrvatske!  
Uništimo patrijarhat!*

Ili vrlo popularni u to vrijeme natpisi:

*Informiraj se – NE U EU!  
Ne u EU!  
Fuck EU!*

Natpisi *Ne u EU!* mogli su se vidjeti na zgradama sveučilišta, ispred zgrade Hrvatske radiotelevizije, na spomenicima. Jedan od prepoznatljivijih natpisa te vrste nalazi se na spomeniku Silvija Strahimira Kranjčevića ispred zgrade Filozofskog fakulteta. Popularnost i sveprisutnost tih slogana može se protumačiti lapidarnošću, jednostavnošću i mogućnošću brzog i praktičnog izvršenja. Natpisi imaju oblik imperativa koji primatelja treba nagovoriti na nešto, potaknuti ga na određene akcije, djelovanje. Vidljiv je persuazijski karakter tih izraza.

Pored imperativnih poruka, pojavljivali su se i natpisi u obliku pitanja, koji ponekad sadržavaju i kratke odgovore, primjerice:

*Oču li ja plaćat za kruh u Eurima? – EU – ne hvala;  
Tko će zastupati vaše interese u EU parlamentu? – Nitko.  
Gdje je revolucija, stoko?*

Autori natpisa izražavali su i strahove zbog sličnosti Europske unije s Jugoslavijom. Pitanje koje se „postavlja” na jednoj od zgrada u Splitu glasi:

*Iz Jugoslavije u Euroslaviju?*

Većina natpisa ima konstrukciju prostorne metafore: MI (narod) – GORE, VI, STRANAC (neprijatelj) – DOLJE (Lakoff, Johnson 1988, prema: Sawicka 1994: 170). MI – to je svatko tko ne zastupa interese Europske unije, tko je Hrvat, domoljub. STRANCI su svi oni koji podržavaju vladu, zastupaju je, promiču ulazak u Europsku uniju. Te poruke često upozoravaju, skreću pozornost na manjkavosti i nedostatke vlade.

Autori često rabe relikte prošlosti, simbole koji su još donedavno bili prisutni u javnosti, a danas funkcioniraju kao antisimboli sadašnje vlade. Većina tih tekstova ponavlja stereotipe vezane uz vladu, a najčešće se temelje na prikazivanju razlika i opozicije: ONI – vlada, MI – društvo; ONI – koji imaju loše namjere, nisu kompetentni, ravnodušni su prema sudbini pojedinca, i MI – zbunjeni, prevareni od strane ONIH koji ne vjeruju da se nešto može promijeniti [Sawicka 1994: 166]. Sve to izaziva ovakve natpise:

*EU – druga Jugoslavija;  
HDZ<sup>3</sup>, Hrvatsku dobro zajebali;  
Komunizam dolazi;*

---

<sup>3</sup> Hrvatska demokratska zajednica.

NDH<sup>4</sup>;

*Najgori narodi imaju najbolje rodoljube;*

*Socijalizam SPR Dalmacijavino<sup>5</sup>.*

*MILANOVIĆ ČETNIK!*

Stavovi autora grafita bili su izraženi i jednostavnim rimama:

*Danas u Europu, sutra na Caritas na klopu!*

Neki su natpisi često bili grafički oblikovani. Najprisutniji su bili prekríženi natpisi *EU-*

Još jedan primjer leksičke igre i zanimljivog grafičkog rješenja natpis je koji se odnosi na simbol anarhije:

*Vi bi revoluciju (A) spavate do podne!*

Pojavljaju se i nacionalistički natpisi u kojima se javlja imperativan oblik komunikacije:

*Za dom spremni!*

*Живуо Поглавник!<sup>6</sup>*

*Srbe na vrbe!<sup>7</sup>*

Autori grafita ogorčeni su i nezadovoljni ljudi. Na zagrebačkim, karlovačkim i splitskim ulicama često su prisutni simboli anarhije, što ukazuje pobunu, agresiju i neslaganje s onime što okružuje mlade. To prikazuju slogani kao što su:

*Anarhija*

*DELITE ELITE*

*Ovo nije napisala tajna služba*

No, s druge strane, postoje grafiti koji izražavaju naklonost, simpatiju prema nekoj ideji ili drugim narodima. Kao primjer može se navesti slogan povezan s predizbornom kampanjom uoči ulaska Hrvatske u Europsku uniju. Natpis glasi: *Program mladi na djelu*, a nalazi se blizu osnovne škole Slave Raškaj u Ozlju. Sliku ilustrira crtež koji predstavlja dvoje ljudi koji igraju tenis i nogomet.

U Zagrebu u Preradovićevoj ulici nalazi se natpis koji pokazuje simpatiju, slogu, pa čak i obiteljske odnose sa susjedima:

*Hrvatice i Srkinje – sestre.*

<sup>4</sup> *Nezavisna Država Hrvatska.*

<sup>5</sup> Slogan se odnosi na *Socijalističku radničku partiju* osnovanu u Hrvatskoj 1997. godine, <http://www.srp.hr/> [pristup: 12.06.2016].

<sup>6</sup> Natpis na ćirilici, odnosi se na Antu Pavelića. Prema Hrvatskom jezičnom portalu, „poglavnik” je „naslov vođe ustaškog pokreta u NDH, <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search> [pristup: 12.06.2016].

<sup>7</sup> Vrlo provokativan natpis koji se 2013. godine pojavio na zgradi pravoslavne crkve u Dubrovniku. Grafit je izazvao velike kontroverze i poslije je opširno komentiran u hrvatskim medijima.

Drugi natpisi spadaju u sportsko-navijačku skupinu. Pripadnicima navijačkih skupina važno je da na zidove prenesu osnovne simbole i imena navijačkih klubova oko kojih su okupljeni. Pripadnici navijačkih skupina pisanjem grafita nastoje promicati svoje djelovanje u javnosti, povećati svoj navijački krug i popularizirati navijački stil ponašanja. Ta vrsta grafita često uključuje obilježja nasilja, uvredljive i prijeteće poruke onima koji ne pripadaju navijačkom plemenu, elemente ksenofobije i mržnje [Burić 2013: 35, 36].

Natpisi se često odnose na Zdravka Mamića, izvršnog dopredsjednika zagrebačkog Dinama, čiji su vrlo provokativni komentari i kontroverzne izjave izazivale žustre emocije među Hrvatima.

U ovom materijalu javljaju se vulgarni natpisi često u vokativnom obliku:

*Mamiću cigane!*

*Mamiću pederu! Mamiću srbine!*

#### Imperativi:

*Mamiću marš iz svetinje! (Dinama),*

*Mamiću, odlazi!*

*Sloboda navijačima!*

#### Oni koji promiču određeni nogometni klub:

*Dinamo!*

*Hajduk Split!*

*Sigečica (natpis ilustrira simbol Dinama),*

#### Natpisi izražavaju čak i kombinaciju nogometa i ljubavi:

*Ja ne mogu drugo, nego da ga volim! Hajduk Split 1911.*

*Volim Te mama, ali ne više od Dinama!*

Među tekstovima grafita, nalazimo i one vezane uz odnos prema životu (svjetonazorski), koji imaju neku pouku, prenose određenu informaciju koja ponekad izražava osobnu poruku o stavovima i emocijama pošiljatelja. To je tip grafita koji kroz svoj sadržaj prenosi neki sustav vrijednosti. Takvi slogani ponekad imaju složenu strukturu, zahtijevaju da se njima posveti nešto više vremena, da se razmisli o njihovom smislu. Ponekad govore o sreći, životu, dobru, nekoj životnoj mudrosti:

*UMORSTVO JE UBOJSTVO*

*SRETNJA*

*Smijeh slobode.*

Natpisi izražavaju i komentare ozbiljnih društvenih tema, kao što su primjerice shizofrenija i pedofilija:

*Shizofrenija nije bolest, ni sredstvo za manipuliranje.*

*Ja nisam dobar otac.*

*Okolo djece stričevi i tete. PEDOFILIJJA.*

Ponekad prikazuju bespomoćnost i promišljenu rezignaciju u nekim stvarima, što izražava natpis:

*Šta da ti kažem.*

*Ako nisi lopov, nisi čovjek!*

Zanimljiv natpis primjećujemo u Ozlju. Možda se ne uklapa točno u oblik grafita, ali u skladu s okruženjem u kojem se nalazi, stvara prilično humorističan i istodobno poučan dojam. Imamo dakle, natpis: *NE BACAJ SMEĆE!* ispod kojeg nalazimo cijelu hrpu smeća.

Među njima su i oni duhoviti, koji se na primjer odnose na popularnu hrvatsku seriju „Larin izbor” ili ulične manifestacije:

*Niti Larin, niti Vladin – Tvoj izbor!*

*Psi laju, preidovi prolaze*

Neki od natpisa iz ove skupine imaju oblik imperativne poruke, kao na primjer onaj koji na zanimljiv i zabavan način potiče strance da govore hrvatski:

*Live well, eat well, love much, laugh often, pričaj hrvatski!* – natpis u Studentskom domu Stjepan Radić u Zagrebu.

Ili:

*Daj vina!*

Ova skupina tekstova na neočekivan način prikazuje sustav vrijednosti koji je temeljan za generaciju autora grafita. Primarne su vrijednosti za te autore ljudski život, svakodnevne odluke, ljubav prema drugima. Autori iz ove skupine smatraju da je aktivna borba i agresija posljednji izbor. U svojim natpisima ističu potrebu pravde, sigurnosti, radosti života. Odbacuju bilo kakve negativne osjećaje – zavist, ljubomoru, verbalnu agresiju.

Sljedeća grupa tekstova na grafitima, jesu patriotski natpisi, koji uglavnom govore o ljubavi prema svojem gradu:

*Za Karlovac do kraja svijeta!*

*Moj Zagreb je lijep, a još je ljepši kada je čist!*

*Volim ovaj grad!* (natpis u Zagrebu).

Postoje i grafiti koji u tekstu uključuju *emotikone* poput srca. U nekima od njih *emotikoni* se isprepliću s tekstem, što stvara zanimljivu kompoziciju. Među grafitima slične strukture pronašle smo one s lokalno patriotskim i svjetonazorskim profilom, povezanim s odnosom prema životu. Primjeri:

*Ja <3 Zagreb.*

*Ja <3 taj grad.*

*Volim Te Osječe!*



SA<3O NE<3OJ DA TI SLO<3E DUH! (Samo nemoj da Ti slome duh).

U predstavljenom se materijalu javljaju i tekstovi ljubavnog profila ponekad s potpisom autora i datumom. U ljubavnim tekstovima grafiti osim riječi i poneke slikovne ilustracije, rabe se i *emotikoni* koji predstavljaju poljupce ili sreće: :\* ili <3. Ljubavni tekstovi na zidovima ili mostovima sadržavaju neku intimnu poruku namijenjenu jednoj osobi, ali koju mogu vidjeti svi. Izrađeni su u skladu s određenom shemom, obrascem, koji se često ponavlja. Autori tih natpisa često ostavljaju potpis u obliku inicijala, što pridonosi elementu tajanstvenosti i (možda) romantike tih tekstova grafiti.

*Andrea, sretan rođendan <3 <3 "nitko kao Ti" 11.03*

*Ana javi se! - V. T.*

*Sve za Tebe, tebe za ništa ... Sretan rođendan MALENA!*

*Ti si sve što druge neće biti A&J 6.3.16.*

*Sretan rođendan, DEBELA*

*Evo, samo da napišem koliko Te volim.*

*Kao krumpirić je sve <3*

*KRIXOLINA, VOLIM TE. JOSIP 7.1.2008*

*<3 Ti si mi dokaz da zemljom hodaju anđeli! <3 G. 1.11.97.*

*A u tim očima svemir se oslikava...*

*Samo je ljubav tajna dvaju svjetova!!! <3 16.04.2013. AUM.*

*Tko nije nestrpljiv, nije zaljubljen.*

*Volim Tomu! <3*

Ljubavni tekstovi s elementima simboličkog koda:

$J + K = K+!$

Ljubavni tekstovi s elementima vulgarizma:

*Cvjetiću, voli Te tvoje pile! <3 Jebeš sve!*

Pored svih ljubavnih natpisa, postoje i oni antiljubavni u kojima je netko prekrizio ime jednog od partnera. U Ozlju, pokraj kafića „Karlo” vidimo natpis:

TOMA + JELENA

Grafiti samo s inicijalima ili akronimima koje vrlo je teško odrediti i protumačiti:

Y C K

NDŽ

Ima čak i onih koje netko preuređuje, mijenja. Jedan od grafiti predstavlja sliku na kojoj mladić uručuje djevojci cvijeće. Iznad vidimo natpis: *Za Anju!* Ispred imena pridodano je slovo „S”, što pretvara ime u „Sanju”. To je primjer interakcije pošiljatelja s primateljem. Grafit stvara taj prostor. Nije riječ o zatvorenoj

komunikaciji. Svatko može nastaviti misao ili ideju koju izlaže autor. Na taj način i primatelj može postati suautor grafita. Sljedeći primjer:

*Mrzim Šminkere!*

U ovom slučaju vidimo djelovanje primatelja, a zatim suautora grafita koji preuzima ulogu pošiljatelja dodavanjem svojeg komentara ispod natpisa. Ovdje je prisutna interakcija između korisnika grafitnog komuniciranja.

Komentar do natpisa *Mrzim Šminkere!* glasi: *I moj deda!*

Imamo također primjer natpisa u kojem netko piše: *JA SAM FACAI!*, a netko drugi dopisuje: *A JA IMAM RUKSAK NA KOTAČIĆE!*

Grafiti daju mogućnost pisanog odnosa s primateljem, stvaraju mogućnost za komunikaciju, komentar, a ponekad čak i sukob između pošiljatelja i primatelja.

Pitanje je li grafit umjetnost ili vandalizam prilično je polemično i može biti tema zasebnog izlaganja, no u prikupljenom materijalu nalazimo i izraz pobune protiv mišljenja da su grafiti umjetnost nižeg reda. Na Trešnjevačkom trgu u Zagrebu na zidu jedne zgrade čitamo: *GRAFFITI IS ART TOO YOU UNCULTURED FUCK!* Ispod se s ciljem naglašavanja tih riječi, nalazi veliki ljubičasti natpis: *ART!*

Prisutan je čak i jezični natpis na kojemu jedan autor ispravlja drugoga:

*Sve ima smisla noću* (slova su prekrížena i ispravljena na: „smisla”).

Na zagrebačkim ulicama nalazimo i grafite koje se odnose na glazbu:

*TKO SLUŠA CAJKU, JE GAY!*

*Long live punk!*

Neki od grafita javljaju se u obliku prijetnje:

*Smrt izdajicama!*

ili mržnje, kao nevedeni prije primjer:

*Mrzim Šminkere!*

Grafiti progovaraju o raznim temama (politika, sport, ljubav), ironiziraju ih, iskrivljuju, a tzv. „dopisivanjem” i reakcijama primatelja takva interakcija prelazi u područje komičnoga. Zanimljiv karakter pokazuju grafiti koji se poigravaju ustaljenim frazama, izrekama, poslovicama i aforizmima, dok drugi ulaze u dijalog s masovnom kulturom [Burić 2013: 30], (upr. *Psi laju, preidovi prolaze, Long live punk!*).

Raznolikost grafita, njegova struktura i poruka koju prenose, imaju važnu ulogu u oblikovanju i uređenju gradskoga prostora te pokazuju reakciju na cjelokupnu društvenu stvarnost.

Ponekad je teško odrediti i tematizirati natpise zbog toga što se često isprepliću i stvaraju kontaminaciju svih ranije predstavljenih vrsta i tipova. Bez obzira na to, svi oni prikazuju emocije, stavove (ponekad i pomalo ekstremne) onih koji ih

stvaraju te ih se može doživljavati kao zapis trenutačnih stajališta društva. Zapis koji je možda izražen na jednostavan, ponekad kaotičan način, ali zbog toga postaje iskren.

## Zaključak

*Grafiti su oblik grafičkog krika*

*Ryszard Kapuściński*

Analiza navedenih tekstova omogućava nam da stvorimo društveno-političku sliku stvarnosti autora „zidnih natpisa”. To je, naravno, prilično fragmentarna i nepotpuna slika jer autori grafita u svojim radovima prezentiraju samo poneke stvari. Uglavnom one duboko ukorijenjene u društvenu svijest što izaziva najveće emocije koje svi komentiraju i o kojima svi govore. Teme ovih natpisa prvenstveno su povezane s problemima u odnosu na koje treba zauzeti jasan i konkretan stav – „za” ili „protiv”.

O jeziku grafita na području Poljske pisala je Grażyna Sawicka, a njezina teorija vezana uz tekstualni oblik grafita podudara se s našim razmatranjima o hrvatskom jeziku grafita u ovome članku. U niz najpopularnijih grafita spadaju teme koje se tiču:

- društvenih problema, svjetonazora, odnosa prema životu,
- vlade; odbacivanje i ismijavanje novih ili starih simbola vlade,
- sporta; prije svega nogometa.

Jezik grafita prilično je uniformiran. U njemu prevladavaju određeni leksički i sintaktički uzorci; rabe se određeni verbalni i grafički simboli.

Kod autora natpisa posebno su omiljeni opsceni izrazi (*fuck, kurac*) ili vokativni oblici: *pederu, cigane, majmune*. Karakteristična modalna i sintaktička sredstva jesu uporaba imperativnih, upitnih i uskličnih rečenica, izraza. Koriste se imenske i eliptične fraze.

„Elidirani član rečenice u prikupljenom materijalu uglavnom je glagol Osim usklika, autori grafita gotovo se uopće ne služe interpunkcijom“ [Sawicka 1994: 173].

Autori grafita rabe simbole – stereotype, na primjer: ONI – MI – Srbi – Hrvati; prikazuju nevoljenu vladu: Europska unija. Često se primjenjuju i grafički simboli, to je uglavnom simbol anarhije, *emotikoni*.

Semantičko-pragmatička analiza tekstova navodi zaključak da se autori grafita služe kolokvijalnim, ponekad vulgarnim, pa čak i agresivnim jezikom. Prije svega u natpisima su prikazane temeljne semantičke kategorije kolokvijalnog leksika: *čovjek, zabava, društvene institucije, politika* [usp. Sawicka 1994: 173; Bartkowiak 2008: 46].

U prikupljenom materijalu javljaju se i humoristični, duhoviti, ironični tekstovi koji degradiraju određene pojave koje izazivaju društveno protivljenje.

Još su jedna značajka tih tekstova dvije funkcije – ekspresivna i pragmatička, jer natpisi imaju za cilj oblikovanje mišljenja primatelja, nametanje određene interpretacije činjenica [Sawicka 1994: 174].

Grafit je prema tome: namjerna provokacija, ruganje, izraz slobode mišljenja i običaja, stil u kojem su vic, igra riječi i neki situacijski komentar, važniji od pravila [Oseka 1991: 175]. Ryszard Kapuściński rekao je da je grafit spas od krize međuljudske komunikacije [Kapuściński 1991, prema Sawicka 1994: 174].

Autori grafita kroz svoj rad izražajno prikazuju svoje stavove i mišljenje. Imaju širok krug primatelja koji ponekad nisu ni svjesni svoje prisutnosti u procesu te komunikacije. Autori natpisa žele biti dio društvenog i političkog života kroz javnu riječ, sveprisutne komentare, vlastito mišljenje. Kao što navodi Grażyna Sawicka „pišu jer ih nitko ne želi slušati”.

Sve u svemu, grafiti, a prije svega ovdje analizirani materijal, ima svoju višeslojnu semantičko-pragmatičku strukturu za koju je potrebno točno postojanje u vremenu, stvaranje vlastite simbolike, posebnog leksika, pragmatike.

Grafit je kulturni fenomen, s vrlo važnom komunikacijskom funkcijom, stvara područje za dijalog, sudaranje s drugim mišljenjem, a ponekad čak i prenosi važne poruke i informacije.

Grafit je nastao kao proizvod kulture ili u suprotnosti s njom. Grafit je kulturni fenomen, pojava, izraz pobune i neslaganja s trenutačnim stanjem društva ili pojedinaca. Ili obrnuto, izraz sreće koji se želi podijeliti, vrsta komentara ili poruke o životu. Grafiti obuhvaćaju sve to i stvaraju mogućnost stalne suradnje, neprekinutosti poruke koja se stalno može naknadno mijenjati.

## Literatura

- Anić V., Anić V., 2003, *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*, priredila: Liljana Jojić, Novi Liber, Zagreb.
- Anić V., 1998, *Rječnik hrvatskoga jezika*, Novi Liber, Zagreb.
- Bartkowiak Z., 2008, *Graffiti – sztuka czy wandalizm*, Wyd. Fundacji Bezpieczne Miasto, Zielona Góra.
- Błachowicz-Wolny A., Błachowicz E., 2013, *Językowy kształt tekstów agitacyjnych wprowadzających Chorwację do Unii Europejskiej*, „SŁOWO. Studia językoznawcze” 2013, nr 4, s. 15–34.
- Botica S., 2000, *Suvremeni hrvatski grafiti*. Zagreb: Naklada P.I.P. Pavičić.
- Botica S., 2001, *Graffiti i njihova struktura*, *Umjetnost riječi: časopis za nauku o književnosti*, (45) 1: s. 79–88.
- Burić M., 2013, *Interpretacija sadržaja i društvenog značenja poruka u različitim vrstama grafita na primjeru grada Zagreba*, diplomski rad, mentor: doc. dr. sc. Hajrudin Hromadžić Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Odsjek za sociologiju.
- Klaić B., 1982, *Rječnik stranih riječi*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, s. 496.
- Lakoff G., Johnson M., 1988, *Metafory w naszym życiu*, prijevod: T.P Krzeszowski, Warszawa.

- Nosić V., 2013, *Brodski tekstualni grafiti 2003. – 2013*, „Croatica et Slavica Iadertina Zadar” IX/II, s. 531–543.
- Osečka A., 1991, *Spowiedź uliczna [w:] Polskie mury. Graffiti – sztuka czy wandalizm*, ur. R. Gregorowicz, J. Waloch, Wydawnictwo Comer, Toruń, s. 8–15.
- Sawicka G., 1994, *Językowy obraz rzeczywistości społecznej i politycznej w graffiti [w:] Język a kultura*, t. 11: *Język polityki a współczesna kultura polityczna*, Towarzystwo Przyjaciół Polonistyki Wrocławskiej, Wrocław, s. 163–175.
- Skasa-Weiss, R., 1988, *Graffiti-zidno slikarstvo ili vandalizam*, Quorum, (18)1, s. 205–212.
- Šakić T., 2010, „*Graffiti*”. *Hrvatska književna enciklopedija*, sv. 2. Čakovec: Leksikografski zavod Miroslav Krleža: s. 31.
- Urbański M., 2012, *Podróże malarzy graffiti – nietypowa forma turystyki kulturowej*, „Turystyka Kulturowa” br. 8, s. 49–64.
- Vidović R., 1991, *Prilog poznavanju splitskog suvremenog vernakulara na leksičkoj razini*, „Čakavska rič”, br. 2., Split, s. 21–50.

## WHAT CAN I SAY TO YOU – THE LANGUAGE OF GRAFFITI IN CROATIA

### Summary

The article is a review and analysis of the language used by graffiti writers who comment on and ironize the existing social, political and cultural situation in Croatia. The variety of graffiti forms, its structure and message play an important role in shaping the city space and show the reaction to the general social reality.

The inscriptions refer to aphorisms, sayings. They enter into a dialogue with the mass culture. The classification of material, compiled for the purpose of the analysis, shows the attitudes and emotions of senders and can be perceived as a record of current views of Croatian society.